

Μελέτες για το φύλο

Γυναίκες
Φύλο
Κοινωνίες

Τι γνωρίζουμε σήμερα

Margaret Maruani
(επιμέλεια)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος ελληνικής έκδοσης	13
Εισαγωγή	15

I ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ

A. ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ	23

1. Γυναίκες, κοινωνικό ή βιολογικό φύλο; MAURICE GODELIER	25
2. Κοινωνική ιστορία, ιστορία των γυναικών MICHELLE PERROT	33
3. Οντολογία και πολιτική, ένα διπλό φιλοσοφικό ερώτημα GENEVIÈVE FRAISSE ...	41
4. Φεμινισμός και μαρξισμός CHRISTINE DELPHY	48
5. Τάξεις όλων των φύλων CHRISTIAN BAUDELLOT ΚΑΙ ROGER ESTABLET	55
6. Η μεταβλητή θέση του φύλου στην προσωπική ταυτότητα FRANÇOIS DE SINGLY	68
7. Το διαφορετικό πρόσημο των φύλων FRANÇOISE HÉRITIER	74

B. ΕΝΝΟΙΕΣ	81

8. Βιολογικό και κοινωνικό φύλο FRANÇOISE THÉBAUD	83
9. Κυριαρχία JACQUELINE LAUFER	94
10. Ισότητα ARMELLE LE BRAS-CHOPARD	106
11. Διακρίσεις MARIE-THÉRÈSE LANQUETIN	117
12. Κοινωνικές σχέσεις και έμφυλος καταμερισμός της εργασίας DANIÈLE KERGOAT	128

II ΣΩΜΑ	139

13. Γυναίκες και σεξουαλικότητα, εξατομίκευση υπό πίεση MICHEL BOZON ...	141
14. Αντισύλληψη και άμβλωση NATHALIE BAJOS ΚΑΙ MICHÈLE FERRAND	153
15. Η κατάσταση της υγείας MARIE-JOSÈPHE SAUREL-CUBIZOLLES	164
16. Τεκνοποίηση, σώμα, επιστήμες και τεχνικές στον 20ό αι. DELPHINE GARDEY ...	175
17. Πρακτικές άθλησης: ανισότητες και διαφορές ANNICK DAVISSE ΚΑΙ CATHERINE LOUVEAU	185
18. Η βία κατά των γυναικών: δύσκολη αναγνώριση MARYSE JASPARD	196

III	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	207
	19. Η δυναμική της ισότητας φύλου και οι μετασχηματισμοί της συγγένειας IRÈNE THÉRY	209
	20. Η γαλλική οικογενειακή πολιτική JEANNE FAGNANI ΚΑΙ MARIE-THÉRÈSE LETABLIER	220
	21. Η μη κατανομή της οικιακής εργασίας ISABELLE PUECH	231
	22. Ομοφυλόφιλα ζευγάρια και ομογονεϊκές οικογένειες ÉRIC FASSIN	241
	23. Η προσωπική ζωή των κοριτσιών και των αγοριών: Η κοινωνικοποίησή τους παραμένει διαφοροποιητική; SYLVIE CROMER	252
	24. Σύνταξη και φύλο CAROLE BONNET	263
IV	ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	275
	25. Σπουδές CATHERINE MARRY ΚΑΙ SYLVIE SCHWEITZER	277
	26. Η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας των γυναικών CATHERINE SOFER	287
	27. Ανεργία, υποαπασχόληση και επισφαλής εργασία MARGARET MARUANI ΚΑΙ DANIELLE MEULDERS	298
	28. Η επαγγελματική ισότητα JACQUELINE LAUFER	311
	29. Γυναίκες και επαγγέλματα: η ισάριθμη συμμετοχή απέχει πολύ ακόμα MONIQUE MERON	323
	30. Μισθολογικές αποκλίσεις DOMINIQUE MEURS ΚΑΙ SOPHIE PONTHEUX	335
	31. Χρόνος εργασίας και φύλο: μια παράδοξη σχέση RACHEL SILVERA	346
	32. Υπάλληλοι, εργάτες και εργάτριες: ο νέος χάρτης των μισθωτών σε κατώτερες θέσεις PHILIPPE ALONZO	357
	33. Η απασχόληση στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών TANIA ANGELOFF	368
	34. Η υγεία και οι συνθήκες εργασίας των γυναικών ANNIE THÉBAUD-MONY ΚΑΙ SERGE VOLKOFF	379
V	ΕΞΟΥΣΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ	389
	35. Ψήφος και συμμετοχή στην πολιτική MARIETTE SINEAU	391
	36. Ισάριθμη αντιπροσώπευση: η νέα «γαλλική εξαίρεση» JANINE MOSSUZ-LAVAU	402
	37. Γυναίκες και πολιτικά κόμματα MARION PAOLETTI	413
	38. Κοινωνικά κινήματα και συνδικαλισμός CHANTAL ROGERAT	424
	39. Οι πολιτικές απασχόλησης απέναντι στις γυναίκες ANNIE FOUQUET	436

VI	ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ	451
	40. Από το φεμινισμό της δεκαετίας του 1970 στις σύγχρονες συζητήσεις FLORENCE ROCHEFORT ΚΑΙ MICHELLE ZANCARINI-FOURNEL	453
	41. Οι σπουδές του φύλου στην Αμερική LAURA LEE DOWNS	465
	42. Η συζήτηση για την πορνεία στη Γαλλία LILIAN MATHIEU	475
	43. Εργασία, οικογένεια και φύλο: αμφίδρομη σχέση PHILIPPE ALONZO, TANIA ANGELOFF ΚΑΙ MARGARET MARUANI	485
	44. Η μεικτή παρουσία των δύο φύλων: από το σχολείο στη δημόσια σφαίρα και στον κόσμο της εργασίας MARLAINE CACOUAULT-BITAUD	496
	45. Γυναίκες, μετανάστευση, κοινωνικός αποκλεισμός NACIRA GUÉNIF-SOUILAMAS	507
	46. Γυναίκες και παγκοσμιοποίηση HELENA HIRATA	519
	47. Γυναίκες, φύλο και ανάπτυξη ANNIE LABOURIE-RACAPÉ ΚΑΙ ISABELLE PUECH	529
	48. Καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία DELPHINE NAUDIER ΚΑΙ HYACINTHE RAVET	539
	49. Η αύξηση της γυναικείας παρουσίας στις πολιτιστικές πρακτικές OLIVIER DONNAT	550
	<i>Παράρτημα – Στατιστικοί πίνακες</i>	561
	<i>Ερευνητικά κέντρα</i>	615
	<i>Οι συγγραφείς</i>	616

Γυναίκες, κοινωνικό ή βιολογικό φύλο;

MAURICE GODELIER

Το ερώτημα δεν διατυπώνεται σωστά κατά την άποψή μου, όμως η απάντηση είναι απλή. Οι γυναίκες είναι κοινωνικό φύλο επειδή έχουν βιολογικό φύλο. Ό,τι ονομάζουμε κοινωνικό φύλο, ανδρικό ή γυναικείο, είναι το σύνολο των γνωρισμάτων που αποδίδονται από μία κοινωνία στα άτομα ανάλογα με το αν γεννήθηκαν άνδρες ή γυναίκες. Εξυπακούεται πως οι κατηγορίες «άρρεν» και «θήλυ» ξεπερνούν τα όρια του κόσμου των ανθρώπων. Αρσενικά και θηλυκά όντα υπάρχουν επίσης στα ζωικά και στα φυτικά είδη, λίγο πιο περίπλοκα, εξυπακούεται, καθώς ορισμένα όντα των ειδών αυτών είναι ταυτόχρονα αρσενικά και θηλυκά και μπορούν να αυτοαναπαραχθούν. Ωστόσο, οι κατηγορίες αυτές υπερβαίνουν τον φυσικό κόσμο και χαρακτηρίζουν επίσης τον κόσμο των αόρατων, κατά γενική ομολογία, οντοτήτων, όπως είναι οι θεοί και οι θεές που συναπαρτίζουν τα διάφορα θρησκευτικά πάνθεα. Παρ' όλα αυτά μπορούμε να υποθέσουμε πως η επέκταση των κατηγοριών «άρρεν» και «θήλυ» στη φύση και σε ολόκληρο το σύμπαν ριζώνει πρώτα απ' όλα, ή είναι σε πρώτο επίπεδο καταφανής, με βάση την εμπειρία που έχουμε για την έμφυλη διαφορά ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες.

Επομένως, τα κοινωνικά φύλα αφορούν τα βιολογικά φύλα και κατά συνέπεια τη σεξουαλικότητα. Πρέπει λοιπόν να αναρωτηθούμε για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης σεξουαλικότητας. Τα χαρακτηριστικά αυτά συνίστανται στα ακόλουθα: Η ανθρώπινη σεξουαλικότητα τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών είναι κατ' αρχάς «γενικευμένη». Αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι μπορούν να έχουν σεξουαλικές επαφές

ολόκληρο το χρόνο –αν είναι ικανοί– και χωρίς να ρυθμίζονται από κάποια φυσική βιολογική λειτουργία, όπως είναι οι διαδοχικές περιόδους οίστρου που χαρακτηρίζουν τα πιο συγγενικά στον άνθρωπο πρωτεύοντα θηλυκά, όπως τους χιμπατζήδες και τους μπονόμπο. Αυτή η «γενικευμένη» σεξουαλικότητα είναι ταυτόχρονα και «εγκεφαλική», δηλαδή λειτουργεί περισσότερο με βάση την ενδόμυχη, άρα κοινωνική και πολιτισμική, αναπαράσταση των φύλων, παρά υποκινούμενη από εξωτερικά ερεθίσματα. Αντιλαμβανόμαστε ήδη ότι εδώ εμφανίζεται το χαρακτηριστικό της κοινωνικής κατασκευής της σεξουαλικότητας και της διαφοράς ανάμεσα στα φύλα. Όμως τούτη η γενικευμένη, η εγκεφαλική σεξουαλικότητα είναι ταυτόχρονα πολύμορφη και πολύτροπη.

Πολύμορφη είναι επειδή η άσκηση της σεξουαλικότητας ενδύεται τρεις μορφές. Τη σεξουαλικότητα με επίκεντρο τον εαυτό μας (το να χρησιμοποιείς το σώμα σου για την ηδονή, όπως στον αυνανισμό λόγω χάρη), την ετεροφυλοφιλία (ανάμεσα σε άτομα διαφορετικού φύλου) και την ομοφυλοφιλία (ανάμεσα σε άτομα του ίδιου φύλου). Είναι ενδιαφέρον να υπενθυμίσουμε πως οι ετεροφυλοφιλικές σχέσεις στα συγγενικά στον άνθρωπο είδη ασκούνται εποχιακά, στις περιόδους οίστρου των θηλυκών, ενώ αντίθετα οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις, οι οποίες είναι επίσης ευδιάκριτες στα είδη αυτά, ασκούνται σε όλη τη διάρκεια του χρόνου. Όμως η πολύμορφη ανθρώπινη σεξουαλικότητα είναι επίσης πολύτροπη, με την έννοια ότι δεν υπάρχει στα άτομα κάποιος έμφυτος βιολογικός ή ψυχολογικός μηχανισμός που να τους απαγορεύει να επιθυμούν τη μητέρα τους ή να ενωθούν με ένα ζώο κ.λπ.

Ας υπενθυμίσουμε επίσης ότι η ανθρώπινη, και πιθανότατα η ζωική, σεξουαλικότητα ενδύεται δύο διαστάσεις, την αναζήτηση της απόλαυσης (η σεξουαλικότητα ως επιθυμία) και την αναπαραγωγή (η σεξουαλικότητα ως αναπαραγωγική διαδικασία). Αυτές οι δύο διαστάσεις, εξάλλου, μπορούν να διακρίνονται απολύτως μεταξύ τους ή, αντίθετα, να είναι απολύτως συνδεδεμένες. Επομένως, από το σύνολο των χαρακτηριστικών της ανθρώπινης σεξουαλικότητας θα πρέπει να αντλήσουμε το συμπέρασμα ότι πρόκειται για μια σεξουαλικότητα θεμελιωδώς ακοινωνική. Δεν υποστηρίζω ότι είναι αντικοινωνική, μια αρνητική κρίση την οποία επιφυλάσσουν στη σεξουαλικότητα πάμπολλα θρησκευτικά ή ηθικά συστήματα. Όμως, από το γεγονός ότι η ανθρώπινη σεξουαλικότητα είναι ακοινωνική, καταλαβαίνουμε ότι κάτω από ορισμένες συνθήκες ενδέχεται να συνενώ-

σει τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες, ενώ κάτω από ορισμένες άλλες να τα διαιρέσει. Και για το λόγο αυτό η άσκηση της σεξουαλικότητας υπάγεται σε όλες τις κοινωνίες στην αναπαραγωγή άλλων κοινωνικών σχέσεων οι οποίες δεν έχουν καμία σχέση με αυτή. Εδώ λοιπόν δεν αναφερόμαστε στην υπαγωγή του ενός φύλου στο άλλο, των γυναικών στους άνδρες ή αντίστροφα. Αναφερόμαστε σε μια «δομική», κατά κάποιον τρόπο, υπαγωγή της άσκησης της σεξουαλικότητας στις συνθήκες αναπαραγωγής άλλων κοινωνικών σχέσεων οι οποίες την περιβάλλουν, την κάνουν να υπηρετεί δικούς τους σκοπούς και την υποτάσσουν.

Για το λόγο αυτόν κάθε κοινωνική τάξη –ή ευρύτερα κάθε κοινωνική και συμπαντική τάξη, διότι στην κοινωνική τάξη θα πρέπει να συμπεριλάβουμε τις αναπαραστάσεις των ανθρώπων για τις απαρχές του κόσμου, του ανθρώπου, της παρουσίας των θεών κ.λπ., καθώς και τις πρακτικές που απορρέουν από αυτές– είναι ταυτόχρονα έμφυλη, δηλαδή σχέση τάξης ανάμεσα στα φύλα.

Εδώ φωτίζεται η οικουμενική διαδικασία με την οποία το «βιολογικό» φύλο των ατόμων μετασχηματίζεται σε «κοινωνικό» φύλο. Στην πραγματικότητα σε κάθε κοινωνία συντελείται αυτόματα μια διπλή μεταμόρφωση. Κοινωνικές σχέσεις ολότελα άσχετες με την αναπαραγωγή της ζωής και με την άσκηση της σεξουαλικότητας διεισδύουν στις σχέσεις συγγένειας και προσδένονται στα άτομα ανάλογα με τη θέση τους στις σχέσεις αυτές, θέση η οποία συνδέεται με το φύλο τους και με τη γενιά τους. Ας δώσουμε ένα παράδειγμα: σε πολλές αγροτικές κοινωνίες τη γη την κληρονομούν αποκλειστικά οι άνδρες και όχι οι γυναίκες. Σε άλλες πάλι, μόνον ο πρωτότοκος ή ο υστερότοκος γιος κληρονομεί γη και τη δυνατότητα αγροτικής εκμετάλλευσής της. Βλέπουμε λοιπόν πως στο άτομο προσδένονται κοινωνικές σχέσεις, διαφορετικές θέσεις στην κοινωνία, ανάλογα με το αν είναι άνδρας ή γυναίκα, αν είναι μεγαλύτερος/η ή μικρότερος/η αδελφός/ή.

Η διπλή μεταμόρφωση λοιπόν συνίσταται στο εξής: Κοινωνικές σχέσεις μετατρέπονται σε γνωρίσματα συγγενειακών σχέσεων (πρώτη μεταμόρφωση) και τα γνωρίσματα των συγγενειακών σχέσεων μετατρέπονται σε ατομικά γνωρίσματα ανάλογα με το φύλο (δεύτερη μεταμόρφωση). Αυτά είναι τα δύο στάδια της διαδικασίας με την οποία το βιολογικό φύλο μετασχηματίζεται σε κοινωνικό.

Το όλο ζήτημα αρχίζει προτού καν γεννηθεί το άτομο, όπως καταλα-

βαίνουμε. Στους κόλπους μιας ορισμένης κοινωνίας και ενός πολιτισμού, ανάλογα με το ιστορικό περιβάλλον, οι ενήλικες αποδίδουν εκ των προτέρων στα παιδιά που θα γεννηθούν από τις ενώσεις τους μια δύναμη κοινωνική υπόσταση, ανάλογα με το αν θα είναι κορίτσια ή αγόρια. Επομένως, το κοινωνικό φύλο στιγματίζει το βιολογικό προτού καν υπάρξει πραγματικά το βιολογικό.

Οι σχέσεις ανάμεσα στο βιολογικό και στο κοινωνικό φύλο, στη συγγένεια και στην εξουσία, εικονογραφούνται εύκολα στις αναπαραστάσεις που δημιουργούν οι κοινωνίες για το τι είναι ένα παιδί. Πώς αναπαριστούν οι κοινωνίες τη διαδικασία δημιουργίας ενός παιδιού; Για να γίνει πιο κατανοητό, θα παρουσιάσουμε το παράδειγμα μιας μητρογραμμικής κοινωνίας, την κοινωνία των νησιών Τρόμπριαντ στη Νέα Γουϊνέα, την οποία μελέτησε ο Μπρόνισλαβ Μαλινόφσκι. Πρόκειται για μια μητρογραμμική κοινωνία όπου τα παιδιά δεν ανήκουν στο ημιφύλιο του πατέρα, αλλά της μητέρας και των ανδρών ή γυναικών αδελφών της. Ενδιαφέρουσα είναι η διαπίστωση ότι σε τούτη την κοινωνία δεν σκέφτονται τον άνδρα ως γεννήτορα. Το παιδί το συλλαμβάνει η μητέρα από ένα προγονικό πνεύμα που έρχεται να επανενσαρκωθεί στο αίμα της εμμηνορρυσίας της. Μόλις διαπιστωθεί πως η γυναίκα είναι έγκυος, ο σύζυγός της πολλαπλασιάζει τις σεξουαλικές συνευρέσεις μαζί της ώστε να θρέψει το έμβρυο. Ο πατέρας λοιπόν δεν είναι γεννήτορας. Είναι κοινωνικός πατέρας, τροφοδότης. Εδώ αντιλαμβανόμαστε μια αντιστοιχία ανάμεσα στην αναπαραστάση των φύλων, τη δύναμή τους σε σχέση με τη ζωή και τη φύση του συστήματος συγγένειας (τον μητρογραμμικό χαρακτήρα των σχέσεων καταγωγής).

Άλλο παράδειγμα, τούτη τη φορά αντίθετο. Στην πατρογραμμική κοινωνία των Μπαρούγια της Νέας Γουϊνέας το παιδί γεννιέται από το σπέρμα του συζύγου, η γυναίκα δεν συμβάλλει διόλου στη σύλληψη και η μήτρα της είναι ένας «σάκος» στους κόλπους του οποίου αναπτύσσεται ο σπόρος του άνδρα. Όμως, για τους Μπαρούγια ισχύει κάτι πολύ σημαντικό. Ο ίδιος ο άνδρας δεν αρκεί για να κάνει ένα παιδί, κάνει ένα έμβρυο και, για να γίνει παιδί, πρέπει να παρέμβουν παράγοντες πιο ισχυροί από τον άνδρα και τη γυναίκα: ο Ήλιος αρχικά, μια θεότητα η οποία κατορθώνει να δώσει μορφή στο έμβρυο στην κοιλιά της μάνας του, καθώς και ένας αρσενικός ή θηλυκός πρόγονος του πατέρα, ο οποίος θα επανενσαρκωθεί στο παιδί ύστερα από τη γέννησή του. Οι σχέσεις ανάμεσα στο βιολογικό φύλο, το κοινωνικό φύλο

και το σύστημα συγγένειας στα δύο αυτά παραδείγματα είναι σχετικά απλές στην κατανόησή τους. Τα πράγματα όμως είναι πολύ πιο περίπλοκα σε πάμπολλες κοινωνίες. Στην πολυνησιακή κοινωνία των Τόγκα, για παράδειγμα, η οποία ακόμη και σήμερα είναι πολύ αυστηρά ιεραρχικά οργανωμένη, ενώ πριν από την άφιξη των Ευρωπαίων κυριαρχούσε στους απλούς ανθρώπους ένα είδος αριστοκρατίας που ήταν υποτελής σε έναν Άνθρωπο-Θεό, τον Του'ί Τόγκα, αντιλαμβάνονταν με δύο τρόπους τη διαδικασία με την οποία γίνονται τα παιδιά. Στον πρώτο τρόπο, ο οποίος ίσχυε για το «λαό», το παιδί ήταν το κοινό προϊόν του ανδρικού σπέρματος και του αίματος της γυναικείας εμμηνορρυσίας, το οποίο γεννιόταν υποβοηθούμενο από την παρέμβαση των προγόνων και των θεών. Τούτη η αντίληψη αντιπροσώπων στο λεγόμενο «αδιαφοροποίητο» σύστημα συγγένειας της συγκεκριμένης κοινωνίας. Ωστόσο, υπήρχε επίσης μια δεύτερη ερμηνεία, η οποία είχε ως πηγή τη δύναμη του Του'ί Τόγκα και τη θεϊκή της φύση. Σύμφωνα με τούτη τη δεύτερη «θεωρία» στην ουσία το σπέρμα των ανδρών (των συζύγων) δεν συνέβαλλε διόλου στη γέννηση των παιδιών, οι γυναίκες έκαναν από τη σάρκα τους ολόκληρο το σώμα του εμβρύου, το οποίο όμως γινόταν παιδί, όταν ερχόταν να του εμφυσήσει ζωή η «σπερματική πνοή» του Του'ί Τόγκα, του μεγάλου αρχηγού.

Εδώ βλέπουμε πως δεν παρεμβαίνει μόνον η λογική των συγγενειακών σχέσεων, αλλά και η λογική των πολιτικών και θρησκευτικών σχέσεων εξουσίας. Τούτες οι τελευταίες όμως δεν συγχέονται με τις σχέσεις συγγένειας· τις υπερβαίνουν, τις εμπερικλείουν και τις υποτάσσουν στην άσκησή τους. Και αυτό μας επιτρέπει να καταλάβουμε την πολύ διαφορετική κοινωνική θέση της απλής γυναίκας από την Του'ί Τόγκα Φεφινέ, τη μεγαλύτερη αδελφή του Του'ί Τόγκα. Η γυναίκα αυτή, όπως πίστευαν, βρισκόταν πιο κοντά στους θεούς απ' ό,τι ο αδελφός της. Ήταν το επίκεντρο όλων των μεγάλων τελετουργιών για τους πρώτους καρπούς της σοδειάς κ.λπ., και τη θεωρούσαν πρόσωπο τόσο ιερό, ώστε κανένας ευγενής των Τόγκα δεν ήταν πραγματικά άξιος να την παντρευτεί. Είτε έμενε ανύπαντρη, αλλά της επιτρεπόταν να έχει όσους εραστές ήθελε, είτε παντρευόταν κάποιον μεγάλο αρχηγό των νησιών Φίτζι, ένα χιλιόμετρο πιο μακριά. Σε άλλη περίπτωση μαρτυρείται πως μπορούσε να παντρευτεί τον αδελφό της, τον μοναδικό άξιό της.

Ας ανακεφαλαιώσουμε όσα είπαμε. Σε κάθε κοινωνία πολιτικές και/ή θρησκευτικές σχέσεις, σχέσεις οικονομικές ολότελα άσχετες με τη συγγέ-

νεια (ιδιοκτησιακό καθεστώς της γης, θρησκευτική ιεραρχία κ.λπ.) διεισδύουν στις σχέσεις συγγένειας και προσδένονται σε ορισμένες θέσεις τις οποίες καταλαμβάνουν τα άτομα στους κόλπους αυτών των σχέσεων. Το κοινωνικό μετατρέπεται σε συγγένεια. Και τούτη η πρόσδεση των κοινωνικών θέσεων σε θέσεις συγγένειας αρχικά δεν έχει καμία σχέση με τα προτερήματα ή τα ελαττώματα των ατόμων που τις κατέχουν. Ύστερα από την πρώτη διεργασία ακολουθεί μια δεύτερη: ο μετασχηματισμός των κοινωνικών χαρακτηριστικών της συγγένειας σε κοινωνικά γνωρίσματα του ατόμου ανάλογα με το βιολογικό του φύλο, με το αν είναι άνδρας ή γυναίκα. Όταν ολοκληρωθεί αυτός ο διπλός μετασχηματισμός, το κοινωνικό έχει γίνει «συγγενειακό» και τελικά «έμφυλο».

Οι κοινωνικές σχέσεις λοιπόν κρύβονται στο έμφυλο σώμα των ατόμων, το οποίο λειτουργεί ως ένα είδος «εγκαστρίμυθου μηχανισμού» της τάξης που βασιλεύει στην κοινωνία. Οι κοινωνικές σχέσεις συνδέονται πάντοτε με αναπαραστάσεις που νομιμοποιούν την πρόσδεση της τάδε ή της δεύνα εξουσίας (ή την απουσία της) στο άτομο ανάλογα με το φύλο του. Οι αναπαραστάσεις δεν εντάσσονται στο πεδίο του ασυνείδητου. Ανήκουν στην τάξη της κοινωνικής συνείδησης, τόσο της συλλογικής όσο και της ατομικής, και μέχρι ενός ορισμένου σημείου τις συμμερίζονται από κοινού όσοι ασκούν την εξουσία και όσοι τις υφίστανται. Το γεγονός εξάλλου ότι συμμερίζονται τις αναπαραστάσεις αυτές εξηγεί τη συναίνεση που δίνουν μέχρι ένα ορισμένο σημείο οι κυριαρχούμενοι στους κυρίαρχους. Η ύπαρξη κοινών αναπαραστάσεων ανάμεσα στα φύλα, στις κάστες κ.λπ. δεν αποκλείει την ύπαρξη αντιστάσεων, αποσκιρτήσεων, ακόμα και εξεγέρσεων. Η διαφορετική κοινωνική κατάσταση των φύλων, των καστών, των τάξεων, αποτελεί πηγή αντιθέσεων, συμφερόντων που αποκλίνουν ή επιπλέον είναι αντίθετα μεταξύ τους. Το να συνειδητοποιήσουν τα άτομα τις αποκλίσεις και τις αντιθέσεις δεν είναι ούτε αυτόματο ούτε γενικό κοινωνικό φαινόμενο. Συχνά όμως αναπτύσσεται στους κόλπους μιας κοινωνίας.

Ας δώσουμε ένα παράδειγμα, και πάλι περιφερειακό ως προς τον δυτικό κόσμο: ο ανθρωπολόγος Dan Jorgensen¹ ανακάλυψε πως σε μια κοινωνία της Νέας Γουϊνέας, τους Τελεφόλμιν, υπήρχαν δύο συστήματα

1. Στο βιβλίο αυτό, όπου χρειάζεται να διευκολυνθεί η πρόσβαση στη βιβλιογραφία δεν μεταγράφονται τα ονόματα των σύγχρονων ερευνητών και ερευνητριών· αντίθετα, μεταγράφονται τα ονόματα ιστορικών και σύγχρονων προσωπικοτήτων. [Σ.τ.Μ.]

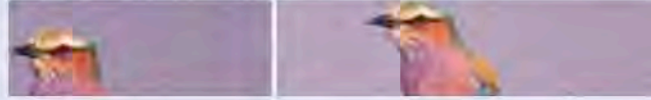
αναπαράστασης του τρόπου με τον οποίο γίνονται τα παιδιά και ότι τα συστήματα αυτά απέδιδαν διαφορετικό ρόλο στους άνδρες και τις γυναίκες, ανάλογα με το ποιος έδινε την εξήγηση. Σύμφωνα με τους άνδρες, το παιδί προερχόταν από την ανάμειξη του ανδρικού σπέρματος και του μητρικού αίματος, ενώ κάθε φύλο συνέβαλλε εξίσου στη δημιουργία του εμβρύου. Η συγκεκριμένη σύλληψη αντιστοιχούσε στον γενικό χαρακτήρα του συστήματος συγγένειας, το οποίο ανήκε στον αδιαφοροποίητο αμφιπλευρικό τύπο. Όμως οι γυναίκες υποστήριζαν στα κρυφά κάτι διαφορετικό. Το δικό τους αίμα συνέβαλλε κατά τη γνώμη τους στη δημιουργία του πιο μόνιμου στοιχείου στο παιδί, των οστών, του σκελετού του. Ωστόσο, οι γυναίκες στη συγκεκριμένη κοινωνία αποκλείονταν από μια μυστική λατρεία την οποία τελούσαν οι άνδρες και νομιμοποιούσε την εξουσία τους πάνω και μέσα στην κοινωνία. Η λατρεία αποδιδόταν στα λείψανα επιφανών προγόνων, ανδρών βεβαίως, οι οποίοι ήταν μεγάλοι πολεμιστές και σημαντικοί σαμάνοι. Αντιλαμβανόμαστε πως οι γυναίκες μέσα από τις αναπαραστάσεις τους για το ρόλο τους στη σύλληψη των παιδιών διεκδικούσαν επίσης συμμετοχή στη δημιουργία των οστών των επιφανών προγόνων, τα οποία λάτρευαν οι άνδρες –ενώ οι ίδιες αποκλείονταν–, αντλώντας νομιμοποίηση για την πολιτική και τη θρησκευτική ανωτερότητά τους.

Τούτο το παράδειγμα μας οδηγεί σε μια τελευταία παρατήρηση. Οι σχέσεις συγγένειας, και ακόμα λιγότερο η οικογένεια, δεν είναι θεμέλιο της κοινωνίας πουθενά – ούτε και στις κοινωνίες που χαρακτηρίζονται «πρωτόγονες», επειδή δεν έχουν ταξικές δομές ή κάστες και διαιρούνται σε ημιφύλια ή άλλες ομάδες συγγένειας. Πρωτίστως, αυτό οφείλεται σε μια γενικότερη αιτία: η κοινωνία δεν έχει «ένα» θεμέλιο και η συγκεκριμένη προβληματική δεν έχει πια κανένα νόημα. Ωστόσο, οφείλεται κυρίως στο ότι οι κοινωνικές σχέσεις που συγκροτούν μια κοινωνία, δηλαδή μια ολότητα, από ένα σύνολο κοινωνικών ομάδων ικανών να αναπαραχθούν σε ένα έδαφος το οποίο διεκδικούν ως δικό τους είναι οι πολιτικο-θρησκευτικές σχέσεις ανάμεσα στα άτομα και τις ομάδες, και όχι οι συγγενειακές. Θα πρέπει επίσης να διευκρινίσουμε ότι στις κοινωνίες χωρίς κάστες και τάξεις οι οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στα άτομα και τις ομάδες δεν έχουν περισσότερο από τις συγγενειακές σχέσεις τη δύναμη να δημιουργήσουν δεσμούς υλικής και κοινωνικής εξάρτησης ανάμεσα σε όλα τα άτομα και ανάμεσα σε όλες τις ομάδες που συναπαρτίζουν μια κοινωνία.

Αντίθετα, κάθε άτομο και κάθε ομάδα στις κοινωνίες με τάξεις ή κάστες εξαρτιούνται υλικά και κοινωνικά από άλλες για την ύπαρξή τους. Επομένως, το οικονομικό διαθέτει ολότελα διαφορετική υπόσταση και επηρεάζει διαφορετικά τις σχέσεις ανάμεσα στα φύλα. Κανένας δεν δημιουργεί μόνος του τις υλικές συνθήκες ύπαρξής του σε αυτό τον τύπο κοινωνίας. Αυτό έχει ως επακόλουθο στο πολιτικό και το πολιτισμικό επίπεδο ότι δεν θα είναι ποτέ αρκετό το να εγκαθιδρυθεί η ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες στους κόλπους της οικογένειας και των συγγενειακών σχέσεων προκειμένου να εξαλειφθεί η κυριαρχία του ενός φύλου σε βάρος του άλλου, δηλαδή στη συγκεκριμένη περίπτωση η κυριαρχία των ανδρών σε βάρος των γυναικών γενικότερα. Το θεμελιώδες διακύβευμα του μετασχηματισμού των άνισων σχέσεων ανάμεσα στα φύλα υπερβαίνει την οικογένεια, έγκειται δηλαδή στη θέση την οποία καταλαμβάνουν οι άνδρες και οι γυναίκες στις πολιτικές (καθώς και στις θρησκευτικές) σχέσεις, οι οποίες επιτρέπουν τη διακυβέρνηση της κοινωνίας στην ολότητά της.

Βιβλιογραφία

- GODELIER M. (1990), «Inceste, Parenté, Pouvoir», *Psychanalystes. Le sexuel aujourd'hui*, *Revue du Collège de Psychanalystes*, σ. 33-51.
 GODELIER M. (2004), *Métamorphoses de la parenté*, Fayard, Παρίσι.

Το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα έφερε σημαντικές κοινωνικές αλλαγές για τις γυναίκες σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες και ιδίως στη Γαλλία: την ελευθερία στη διακοπή της κύησης και στην αντισύλληψη, το δικαίωμα ψήφου και τη δυνατότητα ισάριθμης αντιπροσώπευσης στους πολιτικούς θεσμούς, τη θεαματική αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική δραστηριότητα. Άραγε όμως οι αλλαγές αυτές περιόρισαν την ανδρική κυριαρχία; Στο ερώτημα αυτό δεν είναι δυνατό να δοθεί μονοσήμαντη απάντηση. Ζούμε σε μια εποχή γεμάτη παράδοξα και αντιφάσεις: υπάρχουν περισσότερες μορφωμένες, δραστήριες, εργαζόμενες γυναίκες, αλλά είναι επίσης περισσότερες οι άνεργες και οι φτωχές. Οι νόμοι για την επαγγελματική ισότητα των δύο φύλων αυξήθηκαν, αλλά παραμένουν ακόμη οι ανισότητες στην επαγγελματική σταδιοδρομία και στους μισθούς. Οι γυναίκες κατέκτησαν, έστω και με καθυστέρηση, το δικαίωμα ψήφου, όμως ελάχιστες εκλέγονται σε πολιτικές θέσεις. Το δικαίωμα στην αντισύλληψη και στην άμβλωση αποτελεί αναμφισβήτητη κατάκτηση – αλλά τι να σκεφτεί κανείς για τη διατήρηση της βίας κατά των γυναικών και τη σεξουαλική παρενόχληση; Η οικογένεια έχει αλλάξει μορφή, οι σχέσεις στα ζευγάρια μεταβλήθηκαν, όμως το γυναικείο μονοπώλιο στην οικιακή εργασία είναι στερεότυπο. Το παρόν συλλογικό έργο προσφέρει στο ευρύ κοινό έναν απολογισμό των συσσωρευμένων γνώσεων σε πολλούς διαφορετικούς τομείς: σώμα, οικογένεια, αγορά εργασίας, πολιτική. Συγκεντρώνει τις απόψεις και τις ποικίλες οπτικές πενήντα οκτώ συγγραφέων, από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, οι οποίες έχουν έναν κοινό παρονομαστή: την πεποίθηση ότι η διαφορά των φύλων αποτελεί απαραίτητο εργαλείο για την κατανόηση της κοινωνίας.

ISBN 978-960-455-430-0

9 789604 554300

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 4430